BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA AXBOROT SAVODXONLIGI DARAJASINI ANIQLASH METODIKASI

Yoqubjonova Oyshaxon Sayfiddin qizi
Namangan davlat pedagogika instituti magistri
Oyshaxonyoqubjonova02@gmail.com
+998885943555

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida axborot savodxonligini shakllantirish va uning darajasini aniqlash metodikasi yoritilgan. O'quvchilarning axborotni izlash, tushunish, saralash, ishonchliligini baholash va undan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini aniqlashga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan diagnostik topshiriqlar, kuzatish, suhbat va amaliy baholash usullari tavsiya etilgan.*

Kalit so'zlar: *axborot savodxonligi, boshlang'ich ta'lim, diagnostika, baholash mezonlari, axborot manbalari, tanqidiy fikrlash, raqamli texnologiyalar, media savodxonlik, o'quv faoliyati.*

МЕТОДИКА ОПРЕДЕЛЕНИЯ УРОВНЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аннотация: *В данной статье рассматривается методология развития информационной грамотности у учащихся начальной школы и определение ее уровня. Особое внимание уделяется выявлению навыков учащихся в поиске, понимании, сортировке, оценке достоверности информации и ее правильном использовании. Также рекомендуются диагностические задания, наблюдение, интервью и методы практической оценки, которые могут быть использованы в процессе начального образования.*

Ключевые слова: *информационная грамотность, начальное образование, диагностика, критерии оценки, источники информации, критическое мышление, цифровые технологии, медиаграмотность, образовательная деятельность.*

METHODOLOGY FOR ASSESSING THE LEVEL OF INFORMATION LITERACY AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Annotation: *This article outlines a methodology for developing information literacy in primary school students and assessing their level of proficiency. Particular attention is given to*

identifying students' skills in searching for, comprehending, selecting, and evaluating the reliability of information, as well as using it appropriately. Furthermore, the article recommends diagnostic tasks, observation, interviews, and practical assessment methods that can be employed within the primary education process.

Keywords: *information literacy, primary education, diagnostics, assessment criteria, information sources, critical thinking, digital technologies, media literacy, educational activity.*

KIRISH

Bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim jarayoniga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'quvchilar turli ma'lumotlarni darsliklar, bolalar ensiklopediyalari, televizion ko'rsatuvlar, internet saytlari va elektron ta'lim platformalari orqali olmoqda. Bunday sharoitda faqat axborotni o'qish yoki eslab qolishning o'zi yetarli emas. O'quvchi kerakli ma'lumotni topishi, uning mazmunini tushunishi, boshqa ma'lumotlar bilan taqqoslashi va undan maqsadga muvofiq foydalanishi ham zarur. Boshlang'ich ta'lim bosqichi mazkur ko'nikmalarni shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. Chunki aynan shu davrda bolalarda mustaqil o'rganish, savol berish, kuzatish, xulosa chiqarish va o'z fikrini asoslash kabi o'quv faoliyatining muhim jihatlari rivojlanadi. Agar o'quvchi dastlabki sinflardanoq axborot bilan ishlashga o'rgatilsa, keyingi ta'lim bosqichlarida ham bilimlarni mustaqil egallash imkoniyati kengayadi. Axborot savodxonligi tushunchasi oddiy kompyuter yoki internetdan foydalanish ko'nikmasi bilan cheklanmaydi[46]. U axborotga bo'lgan ehtiyojni anglash, kerakli manbani tanlash, olingan ma'lumotning ishonchliligini baholash, undan axloqiy va xavfsiz foydalanish qobiliyatlarini ham qamrab oladi. UNESCOning media va axborot savodxonligi bo'yicha tavsiyalarida ham axborotni izlash, tahlil qilish, baholash va undan mas'uliyat bilan foydalanish muhim kompetensiyalar sifatida ko'rsatilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Axborot savodxonligi o'quvchining axborotni mustaqil izlash, tushunish, tahlil qilish, baholash va undan tegishli vaziyatda foydalanish qobiliyatini ifodalaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bu ko'nikmalar, avvalo, kundalik o'quv faoliyati bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Masalan, tabiatshunoslik darsida o'simliklar haqida ma'lumot topish, ona tili darsida matnning asosiy mazmunini aniqlash yoki matematika darsida masalani yechish uchun zarur ma'lumotlarni ajratish axborot bilan ishlashning oddiy ko'rinishlaridir. Axborot savodxonligining shakllanishi o'quvchining mustaqil

[46] Wilson C., Grizzle A., Tuazon R., Akyempong K., Cheung C.-K. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO, 2011. 192 b.

fikrlashiga bevosita ta'sir qiladi. O'qituvchi barcha ma'lumotlarni tayyor holda taqdim etish o'rniga, bolaga kerakli javobni izlash, o'z taxminini bildirish va xulosasini dalillar bilan tushuntirish imkonini bersa, o'quv jarayoni faol tus oladi. Bunda o'quvchi bilimni faqat qabul qiluvchi emas, balki uni izlash va anglash jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.Boshlang'ich yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini hisobga olish ham muhim[47]. Bu yoshda ko'rgazmali materiallar, rasmlar, qisqa matnlar, o'yinli topshiriqlar va hayotiy vaziyatlar orqali o'rganish samarali bo'lishi mumkin. Shu sababli axborot savodxonligini baholashda murakkab nazariy savollardan ko'ra, bolaning amaliy faoliyatini namoyon etadigan topshiriqlarga ustuvorlik berish maqsadga muvofiq.Axborot savodxonligi bir necha o'zaro bog'liq tarkibiy qismlarni qamrab oladi. Birinchisi - axborotga bo'lgan ehtiyojni anglash. O'quvchi topshiriqni bajarish uchun qanday ma'lumot kerakligini tushunishi lozim. Ikkinchisi - axborotni izlash va topish. Bunda darslik, lug'at, ensiklopediya yoki o'qituvchi tavsiya qilgan elektron manbalardan foydalanish ko'nikmasi namoyon bo'ladi. Uchinchisi - axborotni tushunish va saralash. O'quvchi asosiy fikrni ikkinchi darajali ma'lumotlardan ajrata olishi kerak. To'rtinchi tarkibiy qism axborotning ishonchliligini baholash bilan bog'liq. Boshlang'ich sinf o'quvchisidan murakkab manbashunoslik tahlilini talab qilish shart emas. Biroq u ma'lumot kim tomonidan berilganini so'rash, uni darslik yoki boshqa manba bilan solishtirish, shubhali xabarni darhol haqiqat deb qabul qilmaslik kabi dastlabki ko'nikmalarga ega bo'lishi mumkin. Beshinchi tarkibiy qism esa axborotdan mas'uliyat bilan foydalanishdir. Bunga shaxsiy ma'lumotlarni begonalarga bermaslik, internetda odob qoidalariga rioya qilish va boshqa kishining fikri yoki ijodiy ishidan foydalanganda uning muallifini ko'rsatish kiradi.

Axborot savodxonligini samarali rivojlantirish uchun avvalo o'quvchilarning mavjud ko'nikmalarini aniqlash kerak. Diagnostika o'quvchiga baho qo'yish yoki uni boshqa bolalar bilan taqqoslash uchungina xizmat qilmasligi lozim. Uning asosiy vazifasi bolaning qaysi ko'nikmalarni egallagani, qaysi jihatlarda yordamga muhtojligi va keyingi mashg'ulotlarda nimalarga e'tibor qaratish kerakligini belgilashdan iborat[48].

Axborot savodxonligi darajasini aniqlash metodikasi amaliy topshiriqlar bilan boyitilgandagina o'qituvchi uchun qulay va samarali vositaga aylanadi. Topshiriqlar o'quvchining kundalik hayotiga yaqin, tushunarli va yoshiga mos bo'lishi kerak. Shu

[47] UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. Paris: UNESCO, 2013. 158 b.

[48] UNESCO. Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Development Guidelines. Paris: UNESCO, 2021.

bilan birga, ular axborotni topish, tushunish, tekshirish va undan foydalanish kabi bir nechta ko‘nikmalarni namoyon etishga imkon berishi lozim. Birinchi amaliy topshiriq “Kerakli ma’lumotni top” deb nomlanishi mumkin. O‘quvchiga qushlar haqida qisqa matn, rasmli ensiklopediya sahifasi va bir nechta faktlar beriladi. Undan qushning oziqlanishi yoki yashash joyi haqidagi ma’lumotni topish so‘raladi. Baholashda bolaning manbani tanlashi, kerakli faktni aniqlashi va uni o‘z so‘zlari bilan ifodalashi hisobga olinadi. Ikkinchi topshiriq “Qaysi ma’lumotga ishonish mumkin?” shaklida tashkil etiladi. O‘quvchiga bir mavzu bo‘yicha ikkita qisqa matn beriladi. Ulardan birida ma’lumot aniq va tushunarli ifodalangan bo‘lsa, ikkinchisida tekshirishni talab qiladigan da’vo keltiriladi. O‘quvchidan matnlarni taqqoslash, qaysi ma’lumotni qo‘shimcha tekshirish kerakligini aytish va o‘z fikrini tushuntirish so‘raladi. Bunda boladan har doim to‘g‘ri manbani mustaqil aniqlash talab qilinmaydi; uning tekshirishga intilishi va dalil keltira olishi ham baholanadi. Uchinchi topshiriq “Asosiy fikrni ajrat” deb ataladi. O‘quvchiga 5–7 gapdan iborat matn taqdim etiladi. U matn mazmunini bir yoki ikki gap bilan ifodalashi, muhim ma’lumotni ikkinchi darajali tafsilotlardan ajratishi kerak. Bu topshiriq axborotni tushunish va saralash qobiliyatini aniqlashga yordam beradi. To‘rtinchi topshiriq axborot xavfsizligiga bag‘ishlanadi. O‘quvchiga quyidagi vaziyat beriladi: “Internetda notanish kishi sendan uy manzilingni va telefon raqamingni so‘radi. Sen nima qilasan?” O‘quvchining javobida shaxsiy ma’lumotlarni bermaslik, kattalarga xabar qilish va xavfsiz harakat qilish zarurligini tushunishi baholanadi. Beshinchi topshiriqda o‘quvchi kichik mavzu bo‘yicha ma’lumot to‘playdi va uni sinfdoshlariga taqdim etadi. Masalan, “Suvni tejashning uchta usuli” mavzusida darslik yoki o‘qituvchi tavsiya qilgan manbadan ma’lumot topib, uchta asosiy fikrni yozadi. O‘quvchi foydalangan manbasini aytib berishi va ma’lumotni o‘z so‘zlari bilan bayon qilishi lozim. Bu vazifa axborotni izlash, saralash, qayta ishlash va taqdim etish ko‘nikmalarini birgalikda baholaydi. Diagnostika natijalari asosida o‘qituvchi har bir o‘quvchining kuchli va rivojlantirilishi lozim bo‘lgan jihatlarini belgilaydi. Masalan, axborotni topishda qiynalayotgan bolaga manba bilan ishlash bo‘yicha yo‘riqnoma berish mumkin. Asosiy fikrni ajratishda qiynalayotgan o‘quvchiga qisqa matnlar va tayanch savollar yordam beradi. Ishonchlilikni baholashda qiyinchilik kuzatilsa, ikkita manbani taqqoslash va “Bu ma’lumotni qanday tekshirish mumkin?” savoli asosidagi mashqlarni ko‘paytirish lozim. O‘quvchilarni baholash bir martalik tadbir bo‘lib qolmasligi kerak. Dastlabki diagnostikadan keyin maqsadli mashg‘ulotlar o‘tkazilib, ma’lum vaqt o‘tgach, o‘xshash murakkablikdagi topshiriqlar orqali takroriy baholash tashkil etilishi mumkin. Dastlabki va keyingi natijalarni taqqoslash o‘quvchining rivojlanish yo‘nalishini ko‘rsatadi. Bunda topshiriqlar bir xil ko‘nikmalarni tekshirishi, ammo aynan bir xil

javoblarni yodlashga asoslanmasligi maqsadga muvofiq. Axborot savodxonligini rivojlantirishda fanlararo yondashuv ham muhimdir. Ona tili darslarida matnni tahlil qilish, matematika darslarida jadval va diagrammalardan ma'lumot olish, tabiiy fanlarda kuzatish natijalarini taqqoslash, tarbiya mashg'ulotlarida esa internetdan xavfsiz foydalanish qoidalarini muhokama qilish mumkin. Bunday yondashuv axborot bilan ishlashni alohida mavzu bilan cheklab qo'ymasdan, o'quv faoliyatining tabiiy qismiga aylantiradi. Ota-onalar bilan hamkorlik qilish ham ijobiy natija beradi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida axborot savodxonligini shakllantirish zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. O'quvchining axborotni topishi, tushunishi, saralashi, ishonchliligini tekshirishi va undan mas'uliyat bilan foydalanishi uning mustaqil bilim olishiga zamin yaratadi. Shu sababli mazkur ko'nikmalarni rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning qay darajada shakllanganini aniqlash ham pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Maqolada axborot savodxonligini baholash uchun axborotga bo'lgan ehtiyojni anglash, axborotni izlash, tushunish va saralash, ishonchliligini baholash hamda xavfsiz foydalanish mezonlari taklif etildi. Ushbu mezonlarni pedagogik kuzatish, suhbat, diagnostik test va amaliy topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchining mavjud imkoniyatlari haqida kengroq tasavvur beradi. Bunda baholashning maqsadi bolalarni bir-biri bilan taqqoslash emas, balki ularning individual rivojlanish ehtiyojlarini aniqlashdan iborat bo'lishi kerak. Amaliy topshiriqlarni fanlar mazmuniga moslashtirish, o'quvchilarga mustaqil izlanish imkonini berish va axborot xavfsizligi qoidalarini muntazam o'rgatish metodikaning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini oshiradi. Shuningdek, dastlabki va takroriy diagnostika natijalarini taqqoslash orqali qo'llanilgan pedagogik usullarning foydali jihatlarini aniqlash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Wilson C., Grizzle A., Tuazon R., Akyempong K., Cheung C.-K. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO, 2011. 192 b.

2. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. Paris: UNESCO, 2013. 158 b.

3. UNESCO. Global Standards for Media and Information Literacy Curricula Development Guidelines. Paris: UNESCO, 2021.

4. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! Second edition. Paris: UNESCO, 2022.

5. UNESCO. Media and Information Literacy: Policy and Strategy. Rasmiy elektron resurs: https://www.unesco.org/en/media-information-literacy/policy-strategy

6. UNESCO. Introduction to the Media and Information Literacy Curriculum. Rasmiy electron resurs: https://www.unesco.org/mil4teachers/en/introduction

7. UNESCO IITE. Media and Information Literacy. Rasmiy elektron resurs: https://iite.unesco.org/mil/